

LECH W. ZACHER¹

Długofalowe trendy rozwoju społeczeństwa informacyjnego

1. Wstęp

Ważną i niezbędną przesłanką myślenia o przyszłości jest rozpoznanie rzeczywistości, czyli otoczenia, różnorodności jego wymiarów (m.in. rzeczywistości politycznej, gospodarczej, społecznej, świadomościowej) – nie mówiąc o ich interakcjach i sprzężeniach. Ważna jest też autorefleksja podmiotów wypowiadających się o przyszłości, decydentów podejmujących decyzje strategiczne i konsumenckie. Uświadomienie sobie, jak działa społeczna czy techno-społeczna fabryka (*techno-social fabric*), zależy też od stanu wiedzy, stosowanych podejść i metod badawczych (typu badań systemowych, socjocybernetyki, rozpoznania i analizy trendów, symulacji komputerowych, foresightu, analiz *Big Data* itp.). Ważne jest także, aby w społecznym imaginariu wymiar przyszłości odgrywał należyłą rolę oraz aby istniała wola polityczna orientowania się na przyszłość i co więcej – na skutki: obecnych trendów, strategii, decyzji, działań i zaniechań. Dotyczy to nie tylko sfery polityki czy edukacji i badań oraz mediów, lecz także sfery biznesu, zwłaszcza „wielkich graczy” technologicznych, graczy ponadnarodowych. Chodzi zarówno o reagowanie na bieżące wyzwania, ryzyko i zagrożenia, o stosowanie prawa, jak i orientację na przyszłość i na długoterminowe skutki podejmowanych decyzji, działań i zachowań. Rynek jest ważnym regulatorem, ale przede wszystkim szukającym równowagi krótkookresowej. Alokacja środków inwestycyjnych i podejmowanie strategicznych decyzji długofalowych, zawsze związanych z niepewnością i ryzykiem, wymaga podejścia konsekwencjonalistycznego (od rządów, biznesu oraz w demokracjach – od obywateli). Przecież wszelkie działania wychodzące poza prostą bieżąco-krótkoterminową reaktywność, a więc mające cechy proaktywności, rozmyślnej, długofalowej, przewidującej, są ze swej natury nakierowane na przyszłe efekty, dobre i złe. Decyzje, działania, zachowania mają miejsce nie w jakiejś próżni,

¹ Akademia Leona Koźmińskiego.

ale w „twardej” rzeczywistości, w której istnieją: obiekty, struktury, zasoby, procesy, wartości, ludzie, środowisko. Ich złożoność, interakcje, „ruch” i mechanizmy trzeba identyfikować i rozpoznawać, m.in. przez „odcedzanie” tego, co ulotne, przejściowe, przypadkowe, sytuacyjne, mało ważne i mało wpływowe, krótkoterminowe, doraźne. To, co z tego procesu zostaje, to trendy, które można wyodrębnić, rozpoznać ich naturę, zasięg, działanie, znaczenie, nazwać je. Trend to proces kierunkujący życie ludzi w ich wielowymiarowych działaniach i zachowaniach, także obecnie w erze informacyjnej, tj. budowy społeczeństwa informacyjnego (najbardziej w krajach zaawansowanych). „Myślenie według trendów” rozpowszechnił w latach 80. XX w. J. Naisbitt, futurolog amerykański². Myślenie i przewidywanie przyszłości na podstawie analizy teraźniejszości (odzwierciedlanej w przekazach medialnych, co badał Naisbitt) ma swoje ograniczenia. Autor ten rozwijał koncepcję megatrendów odnoszących się do świata i jego hegemonia – Stanów Zjednoczonych (w intelektualnej kontrze do koncepcji megatrendów powstała też koncepcja mikrotrendów, którą można łączyć z lokalnością i jednostkowością). Oczywiście w myśli społecznej istniały podejścia długofalowe, na przykład typu „długiego trwania” (Braudela), analizy zmian cywilizacji (np. Konecznego), cykli Kondratieffa, globalnych kłopotów (Klub Rzymski), wizji kolonizacji Kosmosu, „końca człowieka” (Fukuyama) i powstania *humankind* (Kurzweil).

Identyfikacja i analiza trendów, czy to mniej, czy bardziej historyczna i nakierowana na teraźniejszość, może przynieść dobry wgląd w procesy rozwojowe wyróżniające się spośród innych siłą, znaczeniem, oddziaływaniem na otoczenie i – prawdopodobnie – na „kształt” przyszłości³. Eksploracyjne znaczenie identyfikacji i analizy trendów jest duże, choć nie pozbawione partykularności czy subiektywności. Autorzy zachodni, szczególnie amerykańscy, widzą trendy przez własne doświadczenia i... życzenia. Widać to u Naisbitta i w jego dziesięciu trendach na lata 80., 90. i późniejsze. Opisywano długofalowe trendy kultury Zachodu⁴. Niektóre odzwierciedlały „słupy milowe” historii ludzkości, inne były generalizacjami typu: wzrost ludności, wiedzy, urbanizacji, czasu wolnego,

² Por. J. Naisbitt, *Megatrendy – Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Zysk i S-ka, Poznań 1997; J. Naisbitt, *Global Paradox*, William Morrow and Co., New York 1994; J. Naisbitt, P. Aburdene, *Megatrends 2000 – Ten New Directions for the 1990's*, William Morrow and Co., New York 1990.

³ *Futures Research – New Directions*, red. H. Linstone, W.H.C. Simmonds, Addison-Wesley, London–Tokyo 1977.

⁴ Por. prace H. Kahna i B. Beckwitha – zob. E. Cornish et al., *The Study of the Future – An Introduction to the Art and Science of Understanding and Shaping Tomorrow's World*, The World Future Society, Washington, D.C. 1977.

homogenizacji kultury itp. Prosta ekstrapolacja trendów, ich „wydłużanie” – często, bo łatwe w sferach polityki i mediów – okazuje się nadmiernie zgeneralizowane i wymagające partykularyzacji, czyli odniesienia do mniejszych, zróżnicowanych pod wieloma względami całości. Na przykład wzrost populacji czy wiedzy nie rozkłada się równomiernie ani w czasie, ani przestrzeni. Tymczasem najczęściej trendy wyszukiwano w krajach czołówki światowej. Stąd rosnąca tendencja do rozwijania innych metod przewidywania, takich jak: różne metody ekspertyzalne, opracowywanie scenariuszy. Obraz świata napędzanego głównie przez cztery *drivers of change*: technologię informacyjną, technologie materiałową, genetykę i technologię energetyczną, kreślony jest w postaci scenariusza⁵ przyszłości (autorzy dodają jeszcze piaty czynnik – orientację środowiskową, obecnie związaną coraz bardziej z ideą i koncepcją rozwoju trwałego – *sustainable development*⁶). Analizy trendów są w futurologii i w praktyce uzupełniane przez badania typu foresight, *Big Data*, modelowanie systemowe⁷, nowe metody planowania i zarządzania.

2. Trendy: niektóre charakterystyki i przykłady

Oczywiście analiza trendów jest – ze wszystkimi zastrzeżeniami – przydatnym narzędziem badania „ruchu”, „przepływów”, zmian rzeczywistości. Daje – jeśli jest dobrze zrobiona – dobry obraz rzeczywistości, wyodrębniając to, co przeważające i mające szanse kontynuacji, oddzielając to, co przypadkowe, jednostkowe, niewiele znaczące, kontekstowe. Można powiedzieć, iż trendy to ustrukturyzowane strumienie przepływów wielowymiarowej rzeczywistości. Mogą dotyczyć rozmaitych przestrzeni działalności ludzkiej, także cyberprzestrzeni. Identyfikacja trendów nie jest łatwa, zależy między innymi od dziedziny badań i praktyki. Trendy mogą być w różnych swoich fazach – od narodzin przez rozwój do słabnięcia, zaniku – nie mówiąc o kryzysach, modyfikacjach czy zmianach kontekstowych bądź intencjonalnych (przez strategie i działania ludzi, ich organizacji

⁵ J.F. Coates et al., *2025 – Scenarios of US and Global Society Reshaped by Science and Technology*, Oak Hill Press, Greensboro, N.C. 1997.

⁶ Por. np. L.W. Zacher, *Technika – wartości – trwały rozwój (Refleksja o zmieniających się relacjach, znaczeniach i praktykach społecznych)*, „Transformacje” 2016, nr 1–2, s. 154–171; także R. Murphy, *The emerging hydrocarbon reality, technological and post-carbon utopias, and social innovation to low-carbon societies*, „Current Sociology” 2015, vol. 63, no. 3, s. 317–338.

⁷ Por. materiały IIASA – „Options” 2016.

i instytucji). Trudno odnaleźć (analitycznie) początek narodzin trendu. Może nim być zmiana naukowego paradygmatu czy odkrycie, czy też rewolucja w jakiejś przestrzeni (np. praktycznej), „rozpoznanie wzorca” (marketingowa koncepcja Gladwella), radykalne zmiany kontekstowe czy wynikające z interakcji, interferencji, sprzężeń i zderzeń istniejących trendów. Są trendy ogólne, cywilizacyjne, regionalne, krajowe, lokalne, dotyczące różnych dziedzin, grup ludzkich, organizacji itp. Są trendy wyraźne i nie, silne i słabe. Jedne są pozaintencjonalne, niezależne od ludzi, inne są przez ludzi i ich organizacje wywoływane, stymulowane czy modyfikowane. Trendsetterami są wielkie technologiczne biznesy (co jest widoczne na przykład w obszarze innowacji info-komunikacyjnych), decydenci polityczni (poprzez strukturalne decyzje strategiczne), media (przez propagowanie różnych idei, koncepcji, opinii), edukatorzy mający formacyjny wpływ na młodzież, liderzy religijni (oddziałujący na światopogląd, moralność, zachowania, także prawodawstwo), rozmaici celebryci (wpływają na przykład na modę, popkulturę⁸), a także sfery intelektualno-naukowe i ich decydenci (elity intelektualne, elity wiedzy i kultury, badacze i laboratoria wybierające priorytety współczesnej technonauki⁹, nie mówiąc o firmach PR-owych i marketingowych (funkcjonujących w realu i wirtualu).

Działania trendsetterów mogą być trendotwórcze, jeśli trafią na podatny grunt (ekonomiczny, polityczny, psychologiczny, generacyjny i inne), jeśli będą nie tylko przekazami informacyjnymi, lecz także podstawą dla decyzji (zwłaszcza strukturalnych, strategicznych, długofalowych – w danym kraju, gospodarce, społeczeństwie, dziedzinie, organizacji) oraz działań i zachowań ludzi (konsumenckich, ale też na przykład religijnych; nie mówiąc o narracji publicznej stymulowanej w mediach – coraz ważniejsze ze względu na zasięg i masowość są media społecznościowe).

Trendy zatem to z jednej strony konstrukcje intelektualne (budowane według jakichś ustaleń, założeń, wyboru, ewaluacji itp.), z drugiej zaś mają wymiar ontologiczny jako procesy składające się z przepływu obiektów, ich ułożeń, driverów, konkretnych sieci relacji itd.

Identyfikacja trendów, ich charakterystyk, „praw ruchu” jest trudna, nie mówiąc o początkach i historii (trzeba też pamiętać, iż ich prosta ekstrapolacja jest często zawodnym narzędziem). Może megatrendy, czyli trendy ogólnocywilizacyjne czy globalne, są łatwiejsze (ilościowo) do rozpoznania, do wyróżnienia

⁸ Por. M. Mołęda-Zdziech, *Czas celebrytów – mediatyzacja życia publicznego*, Difin, Warszawa 2013.

⁹ E. Bińczyk, *Technonauka w społeczeństwie ryzyka*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2012.

spośród innych subglobalnych, regionalnych, krajowych, lokalnych. W praktyce społecznej uwarunkowania kontekstowe, w szczególności kulturowe (w tym *past dependence*), powodują, iż abstrakcyjne sformułowania, odniesienia, kategorie i nazwy są ogólnikowe i dalekie od rzeczywistej (porównywalnej) uniwersalizacji; rozmaite są – w czasie i przestrzeni – „zestawy” istniejących trendów; zróżnicowane są wielce ich oddziaływania, na przykład na transformacje społeczeństw informacyjnych wyłaniających się „niejednakowo”, specyficznie ze społeczeństw preinformacyjnych, czyli – generalnie biorąc – industrialnych.

Rozeznanie w trendach współczesności (choćby tylko jakościowe, nawet pobieżne, przybliżone) jest ważne dla dziedzin napędzających rozwój czy powodujących – przez oddziaływanie i skutki – ich radykalne zmiany, nie mówiąc o dziedzinach stanowiących bariery czy powodujących regres. Badanie trendów pozwala na podjęcie antycypacyjnych kroków i działań zaradczych, w szczególności na uwzględnienie preferencji i interesów przyszłych pokoleń (możliwe są na przykład symulacyjne gry)¹⁰. Przygotowanie do przyszłości obejmuje dziś takie dziedziny jak edukacja¹¹ czy cyberprzestępczość¹², której wzrost jest problemem i trendem. Powstaje sektor usług hakerskich i państwowe hakerstwo, nie mówiąc o terroryzmie, hejcie i miałkości zapelniających internet. Trendem zdaje się być regresja antropologiczna i etyczna¹³. W obszarze ekonomiczno-ekologicznym w kontekście przechodzenia do rozwoju trwałego (*sustainable development*) mówi się o kierunkach długofalowych transformatywnych zmian¹⁴. Szczególnie istotnym, bo przyziemnym problemem współczesnego świata jest trend związany z pozyskiwaniem, przetwarzaniem, recyklingiem materiałów, zarówno w krajach bogatych, jak i w świecie jako całości¹⁵. Czy kontrtrend – dematerializacji

¹⁰ Por. Y. Kamijo et al., *Negotiations with the future: incorporating imaginary future generations into negotiations*, „Sustainability Science” 2017, vol. 12, no. 3, s. 409–420.

¹¹ Na przykład: *Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009; *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Difin, Warszawa 2014; *Cyberprzestrzeń – człowiek – edukacja. Dylematy społeczności cyfrowej*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Impuls, Kraków 2015.

¹² Por. np. M. Goodman, *Zbrodnie przyszłości. Jak cyberprzestępcy, korporacje i państwa mogą używać przeciwko tobie*, Helion, Gliwice 2016.

¹³ Por. J. Szmyd, *Zagrożone człowieczeństwo – Regresja antropologiczna w świecie ponowoczesnym*, Thesaurus Silesiae, Katowice 2015; *Dylematy etyczne dnia dzisiejszego i przyszłości*, red. I. Wojnar, Elipsa, Warszawa 2001.

¹⁴ *Transitions to Sustainable Development – New Directions in the Study of Long Term Transformative Change*, red. J. Grin et al., Routledge, New York 2010.

¹⁵ V. Smil, *Tworzenie bogatego świata – Perspektywy w ekonomii, przemyśle, środowisku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.

produkcji – może doprowadzić do spadku konsumpcji materiałów, do obniżenia popytu na surowce? Jakie będą ekonomiczne i ekologiczne konsekwencje starcia tych trendów? Inne pytanie to: czy postępujące zmiany klimatyczne i ich katastrofalne, już pojawiające się skutki będą trendem nie do przeczwyciężenia¹⁶?

W praktycznym życiu i działaniu ludzi i ich organizacji ważne jest nie tylko samo rozpoznawanie trendów, lecz także wykorzystywanie tej wiedzy w strategiach i planowaniu przy uwzględnieniu chaotyczności świata, katastroficznego procesów, emergentności, „czarnych łabędzi” Taleba¹⁷, ryzykowności przedsięwzięć, działań i zachowań. Trendy można wykorzystywać celowo – współtworząc je, stymulując, modyfikując, broniąc się przed ich negatywnymi efektami, przygotowując się do spodziewanych i niespodziewanych zdarzeń (przez różne bufory – mentalne, naukowe, organizacyjne, materialno-techniczne, polityczne itp.). Nie broniąc generalnej oświeceniowej idei postępu, wszędzie i dla wszystkich, trzeba zauważyć postęp dziedzinowy (np. w technice), pozytywnie przebijający się przez wszelkie ograniczenia, koszty, straty, negatywne skutki uboczne, ryzyko¹⁸. Tymi ostatnimi zajmuje się – coraz szerzej – koncepcja i praktyka *technology assessment*, czyli ewaluacji techniki¹⁹, multikryterialnej i prognostycznej.

3. Trendy i nie-trendy: więcej niejednoznacznych przykładów

Jak wspomniano wyżej, wyodrębnianie trendów nie jest łatwe, mają one bowiem często długie korzenie historyczne i rozmaite w sile fazy rozwojowe, ich początki to rewolucje w nauce, technice, gospodarce, polityce²⁰, zmiany paradygmatów, głęboki i przewlekły kryzys (gospodarki, państwa, wartości i innych dziedzin), to utrwalone nowe cechy i wzorce (np. w życiu rodzin, w modzie, kulturze, w środowiskach młodzieżowych, w internecie), to zmienione konteksty życia ludzi (metropolie, informatyzacja infrastruktury, powszechna inwigilacja), to „tektoniczne” transformacje cywilizacji i ładu światowego.

¹⁶ N. Klein, *To zmienia wszystko – Kapitalizm kontra klimat*, MUZA, Warszawa 2016.

¹⁷ N.N. Taleb, *Czarny łabędź – O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń*, Kurhaus, Warszawa 2014.

¹⁸ Por. np. J. Norberg, *Progress – Ten Reasons to Look Forward to the Future*, Oneworld Publications, London 2017.

¹⁹ Por. np. publikacje L.W. Zachera – bibliografia.

²⁰ Por. L.W. Zacher, *Rewolucyjność – w perspektywie nauki i praktyki*, „Dialog Edukacyjny” 2016, nr 3–4, s. 7–11.

Era informacyjna ze względu na wiele rewolucyjnych zmian literalnie we wszystkich obszarach życia i działania ludzi, na współzależność (systemowość) i splątanie (chaotyczność) tych zmian, ich sprzężenia i nieoczekiwane skutki, emergencje i niespodzianki nie ułatwia rozpoznania trendów. Tym bardziej trzeba je wyodrębnić i analizować, zwłaszcza ich wzajemne interakcje i sprzężenia, prawdopodobny rozwój (przebieg) i jego długofalowe skutki, nie tylko pozytywne. Lista uważanych za trendy czy quasi-trendy procesów i niejednoznacznych przykładów jest długa i rozrasta się z czasem. Zakładamy, iż głównymi cechami trendów jest trwałość (choćby relatywna) i długofalowość oraz odrębność od innych zjawisk, wydarzeń i procesów (co nie wyklucza ich interaktywności, szczególnie nasilonej w gospodarkach i społeczeństwach sieciowych).

Poniżej prezentowana jest – w dość dowolnej kolejności – lista trendów i quasi-trendów (procesów w założeniu wyodrębniających się i utrwalających się w jakichś „przestrzeniach przepływów” życia i działania ludzi. Niektóre uważa się za cechy historyczne, stałe, podlegające ruchowi w czasie (np. kontynuacji i utrwalaniu bądź osłabianiu, modyfikowaniu, zanikaniu). Oto przykładowa lista, z której można wybrać rozmaite typy trendów i ocenić ich charakter, potencjał, „lokalizację” i „ruch ku przyszłości”:

- trend modernizacyjny (zróżnicowany w czasie i przestrzeni),
- industrializacja – postindustrializm,
- upracticznienie wiedzy naukowej (technonauka),
- technologizacja (wszystkiego),
- usieciowienie,
- uinformacyjnienie,
- wirtualizacja i digitalizacja,
- analizy *Big Data*,
- automatyzacja i robotyzacja,
- inwigilacja,
- bioinżynieria,
- denaturalizacja i usztuczniczenie człowieka i środowiska,
- dehumanizacja, transhumanizm i posthumanizm,
- wzrost populacji ludzkiej,
- kultura patriarchalna,
- dyskryminacja kobiet,
- przemoc w rodzinach, narodach i pomiędzy nimi,
- starzenie się społeczeństw,
- dezintegracja społeczeństw,
- spragmatyzowana moralność,

- korpokratyzm,
- populizm polityczny,
- ekonomia współdzielenia (*sharing economy*),
- ekonomia umiaru,
- interwencjonizm rządów (jawny i ukryty),
- monopolizacja, korporacje ponadnarodowe,
- procesy (wielowymiarowej) globalizacji,
- militaryzacja,
- konfliktowość,
- przestrzenne przemieszczanie się ludzi (za pracą, turystyka, migracje),
- tendencje urbanizacyjne (metropolizacja),
- prekariat,
- profesjonalizacja i utowarowienie sportu.

Oczywiście powyższa enumeracja przykładów ma charakter jakościowy, przybliżony, czasem intuicyjny (zwłaszcza, gdy trend jest „nierozwinięty”). Nie oznacza to, że nie można wprowadzić jakiejś ich obliczalności, zwłaszcza gdy się ma ambicje i potrzeby sterowania trendami czy też racjonalnej adaptacji do nich.

Cały czas pojawiają się nowe trendy w najrozmaitszych dziedzinach i pod wpływem różnych sił i czynników, w interakcji z innymi oraz z otoczeniem. W ostatnich dekadach, czyli – używając pojęcia J.D. Bernala²¹ – w okresie rewolucji naukowo-technicznej, w zaawansowanym stadium cywilizacji technicznej nastąpiły przełomy techniczne generujące nowe trendy w: nauce i technice, związane z energią jądrową, nowymi materiałami, telekomunikacją, informacją i komunikacją, zaś ostatnio z genetyką, nanotechnologią i robotyką. Powstały i nadal powstają nowe trendy w zastosowaniach rezultatów owych przełomów, ich sprzężeń i kumulacji, także w wymiarze praktycznym (militarnym, przemysłowym, w konsumpcji, w mediach, w rozrywce i innych).

W rozwoju społeczeństwa informacyjnego (przede wszystkim w krajach zaawansowanych) następują gwałtowne i radykalne transformacje, dające asumpt nowym trendom, modyfikującym dawne, zmieniającym otoczenie²². Przykłady można mnożyć, chociaż niektóre mogą się wydać kontrowersyjne ze względu na ich nowość i embrionalny charakter. Co więcej, ich ewaluacja, nawet w kręgach naukowych, charakteryzuje się emocjonalnym zaangażowaniem i optymizmem (na przykład koszty badań kosmicznych nie liczą się w dyskursie

²¹ L.W. Zacher, *Rewolucja naukowo-techniczna*, w: *Encyklopedia Socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.

²² Por. liczne prace L.W. Zachera – bibliografia.

publicznym, możliwych negatywnych ubocznych skutków się nie analizuje i nie ocenia w perspektywie przyziemnych celów społecznych).

Wspomniane przewroty techniczne (info-, bio-, nano-) wywołujące fale innowacji spowodowały liczne i masowe transformacje gospodarcze i społeczne: powstały nowe przemysły, dziedziny (np. biomedyczna, e-edukacja, e-kultura), nowe struktury społeczne (jak społeczności sieciowe), nowe zawody (informatyczne choćby), nowa infrastruktura (teleinformatyczna). Jeśli zmiany owe się utrzymają, utrwala się, będą kontynuowane, to można je uważać za trendy (są jak obecny świat zróżnicowane co do siły, zasięgu, znaczenia, zaawansowania, rozumienia i rozpoznania).

Symboliczny dla ery informacji jest internet, jego rozwój i upowszechnianie. To zapewne najbardziej wpływowy i najkosztowniejszy współcześnie wynalazek ludzkości o zasięgu globalnym i ponadkulturowym. Trendem jest komputeryzacja i internetyzacja, usieciowienie i cyfryzacja. Powstaje tzw. nowa gospodarka, gospodarka cyfrowa, wikinomia, przemysł 4.0²³. Techniczno-biznesowy model rozwoju wiąże się silnie z: elektroniką, telekomunikacją, mediami, rynkiem konsumpcyjnym i popytem militarnym oraz globalizacją. Nowym wyzwaniem jest hybrydowość współczesnego świata (real i wirtual).

Poniżej wyliczymy cechy, efekty i konsekwencje rozwoju społeczeństwa informacyjnego, które nabierają cech trwałości, powszechności i perspektywności. Łączą się one najczęściej z celami ważnymi dla różnych dziedzin, takimi jak: cele wojskowe, komunikacja, handel i rozrywka, cyberprzestępczość (ciemna sieć) i cyberwojna.

- Współczesne dyskusje (i niepokoje) dotyczą takich tendencji jak internetowe
 - treści: *infotainment*, popkultura, porno, rozrywka,
 - język: sms, tweet, blog, reklamy, hejt,
 - poziom: amatorszczyzna (kult amatora – Keen), trywialność, miałkość, narcyzm.
- Wymiary społeczno-kulturowe, czyli *homo ludens* (Huizinga) w sieci zdają się utrzymywać. Ich symbole to:
 - technopol (Postman), „zabawić się na śmierć” (Postman),
 - konsumpcjonizm (Ritzer), gadżetyzacja,
 - wirtualizacja życia (VR) – hybrydowość świata i eskapizm,
 - „Samotność w Sieci” (Wiśniewski; Turkle – *alone together*), indywidualizm, monadyzacja, alienacja.

²³ Por. prace Benklera, Tapscotta, Kelly’ego.

- Inne cechy i efekty rozwoju społeczeństwa informacyjnego to:
 - technologiczne uwarunkowania kultury,
 - elitaryzm vs. masowość i ludowość kultury (tektonika społecznych warstw),
 - dezintegracja tradycyjnych społeczeństw i ich wartości,
 - netokracja (Bard, Söderqvist); dezinformacja (Golka), media i postmyślenie (Sartori), obrazkowość, mediatyzacja kultury, kultura symulacji (Second Life, gry, VR),
 - postpolityka, postprawda, *fake news* – wzmocnienie sieciowe,
 - upadek czytelnictwa jako przekazu wartości, kultury, dziedzictwa, przekazu międzygeneracyjnego,
 - inwigilacja i społeczeństwo nadzoru (Orwell, Bauman, Lyon),
 - facylitacja ekspresji i komunikacji, narcyzmu, wrażeń, przekazu zdjęć (kultura *selfie*),
 - rozproszenie uwagi, brak czasu na refleksje (akceleracja online),
 - wielka skala (nieusuwalność wpisów, „nieśmiertelność” zalgorytmizowana),
 - uzależnienie oraz immersja (i „zatopienie”),
 - przeciążenie i nadmiar (rozrywki i popkultury oraz informacji),
 - generacyjność (przerwanie przekazu wartości, postaw, zachowań kulturowych); internet jako szum informacyjno-kulturowy (nadmiar referencyjności); kultura cyrku i kabaretu,
 - plebiscytowość (lajkowanie), iluzja dominacji własnej opinii, antyintelektualizm,
 - internetowi gurus i trendsetterzy, ideologia sieci (Barlow, Jobs, Gates, Zuckerberg, Bezos i inni),
 - iluzyjność społeczeństwa wiedzy (*pop science*),
 - zmiany i możliwe biodegeneracje (Small, Carr, Spitzer, Turkle) i uzależnienia.

4. Podsumowanie

Czy wymienione nowe cechy, charakterystyki, procesy i zdarzenia, interakcje i zmiany kontekstów będą się utrzymywać i ukierunkowywać przyszłość? Czy będą znaczącymi tendencjami? Czy wszystkie przetrwają? Czy da się nimi jakoś racjonalnie i prohumanistycznie postzerwać? Czy następuje degeneracja kulturowa (i wieloskalowa) gatunku *homo sapiens*? Czy jego transhumanistyczna i posthumanistyczna transformacja jest nieunikniona i nieodwracalna? Analiza

trendów i niby-trendów rządzących światem może pomóc w rozpoznaniu sytuacji, ale czy może ją skutecznie zmienić – oto jest pytanie.

Bibliografia

- Agamben G., *Wspólnota, która nadchodzi*, Wyd. Sic!, Warszawa 2008.
- Barret J., *Our Final Invention – Artificial Intelligence and the End of Humanity Era*, St. Martin's, New York 2013.
- Bińczyk E., *Technonauka w społeczeństwie ryzyka*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2012.
- Coates J.F. et al., *2025 – Scenarios of US and Global Society Reshaped by Science and Technology*, Oak Hill Press, Greensboro, N.C. 1997.
- Cornish E. et al., *The Study of the Future – An Introduction to the Art and Science of Understanding and Shaping Tomorrow's World*, The World Future Society, Washington, D.C. 1977.
- Cyberprzestrzeń – człowiek – edukacja. Dylematy społeczności cyfrowej*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Impuls, Kraków 2015.
- Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Wydawnictwo Akademickie ŻAK, Warszawa 2009.
- Drozdowski R., Szlendak T., *Przeciwko miniaturyzacji. Złożoność jako wyzwanie dla socjologii*, w: *Co po kryzysie?*, red. G. Skapska et al., PTS, Warszawa 2016.
- Dylematy etyczne dnia dzisiejszego i przyszłości*, red. I. Wojnar, Elipsa, Warszawa 2001.
- Ford M., *Świat robotów – Czy sztuczna inteligencja pozbawi nas pracy?*, cdp.pl, Warszawa 2016.
- Futures Research – New Directions*, red. H. Linstone, W.H.C. Simmonds, Addison-Wesley, London–Tokyo 1977.
- Generative Mechanisms Transforming the Social Order*, red. M.S. Archer, Springer, Cham 2015.
- Gibson W., *Rozpoznanie wzorca*, Zysk i S-ka, Poznań 2004.
- Giddens A., *Klimatyczna katastrofa*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010.
- Goodman M., *Zbrodnie przyszłości. Jak cyberprzestępcy, korporacje i państwa mogą używać przeciwko tobie*, Helion, Gliwice 2016.
- Graham W., *Miasta wyśnione – Siedem wizji urbanistycznych, które kształtują nasz świat*, Karakter, Kraków 2016.
- Innowacyjność, kreatywność a rozwój*, red. J. Kleer, A.P. Wierzbicki, PAN, Warszawa 2012.
- Kaku M., *Przyszłość umysłu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2014.
- Kamijo Y. et al., *Negotiations with the future: incorporating imaginary future generations into negotiations*, "Sustainability Science" 2017, vol. 12, no. 3, s. 409–420.

- Kelly K., *The Inevitable – Understanding the 12 Technological Forces That Will Shape Our Future*, Viking, New York 2016.
- Klein N., *To zmienia wszystko – Kapitalizm kontra klimat*, MUZA, Warszawa 2016.
- Kurzweil R., *Nadchodzi osobliwość – Kiedy człowiek przekroczy granice biologii*, Kurhaus, Warszawa 2013.
- Mayer-Schönberger V., Cukier K., *BIG DATA – Rewolucja, która zmieni nasze myślenie, pracę i życie*, MT Biznes, Warszawa 2014.
- Molęda-Zdziech M., *Czas celebrytów – mediatyzacja życia publicznego*, Difin, Warszawa 2013.
- Morozov E., *To Save Everything, Click Here – The Folly of Technological Solutionism*, Public Affairs, New York 2014.
- Murphy R., *The emerging hydrocarbon reality, technological and post-carbon utopias, and social innovation to low-carbon societies*, "Current Sociology" 2015, vol. 63, no. 3, s. 317–338.
- Naisbitt J. et al., *High tech – high touch. Technologia a poszukiwanie sensu*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Naisbitt J., Aburdene P., *Megatrends 2000 – Ten New Directions for the 1990's*, William Morrow and Co., New York 1990.
- Naisbitt J., *Global Paradox*, William Morrow and Co., New York 1994.
- Naisbitt J., *Megatrendy – Dziesięć nowych kierunków zmieniających nasze życie*, Zysk i S-ka, Poznań 1997.
- Norberg J., *Progress – Ten Reasons to Look Forward to the Future*, Oneworld Publications, London 2017.
- "Options", winter 2016/2017 – pismo wydawane przez International Institute for Applied Systems Analysis (numer zatytułowany: *An infinite number of futures*).
- Orzeł B., *Appleizacja kultury – Zmiana zachowań komunikacyjnych w kontekście nowych mediów*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 2014.
- Rainie L., Wellman B., *Networked – The new social operating system*, MIT Press, Cambridge, M.A.–London 2014.
- Rifkin J., *Spółczesność zerowych kosztów krańcowych – Internet przedmiotów. Ekonomia współdzielenia. Zmierzch kapitalizmu*, Studio EMKA, Warszawa 2016.
- Segal H.P., *Technology and Utopia*, American Historical Assoc., Washington, D.C. 2006.
- Smil V., *Tworzenie bogatego świata – Perspektywy w ekonomii, przemyśle, środowisku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016.
- Szmyd J., *Zagrożone człowieczeństwo – Regresja antropologiczna w świecie ponowoczesnym*, Thesaurus Silesiae, Katowice 2015.
- Taleb N.N., *Czarny łabędź – O skutkach nieprzewidywalnych zdarzeń*, Kurhaus, Warszawa 2014.
- Tapscott D., *Cyfrowa dorosłość – jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, WAiP, Warszawa 2010.

- Transitions to Sustainable Development – New Directions in the Study of Long Term Transformative Change*, red. J. Grin et al., Routledge, New York 2010.
- Weinberger D., *Everything is Miscellaneous. The Power of the Next Digital Disorder*, Times Books, New York 2007.
- Zacher L.W., *Cywilizacja techniczna – społeczeństwo informacyjne w perspektywie wiedzy*, w: *Spółeczeństwo – technologia – gospodarka w świecie sieciowych powiązań. Ku przyszłości*, red. A. Betlej et al., KUL, Lublin 2016, s. 87–104.
- Zacher L.W., *Integracja europejska w uwarunkowaniach transformacji i rekonfiguracji światowych (niektóre aspekty bezpieczeństwa i zagrożenia)*, w: *Kultura bezpieczeństwa – potrzeby i uwarunkowania*, t. 1, red. S. Jaczyński, J. Kunikowski, Siedlce 2016, s. 185–207.
- Zacher L.W., *Perspektywy intelektualne w społeczeństwie cyfrowym*, w: *Problemy Nowoczesnej Edukacji*, t. IV: *Co teraz i co później?*, red. E. Sadowska, W. Sztumski, WSL, Częstochowa 2014/2015, s. 75–84.
- Zacher L.W., *Przekraczanie granic – denaturalizacja człowieka i jego otoczenia*, „Dialog Edukacyjny” 2016, nr 1–2 (32–33), s. 2–6.
- Zacher L.W., *Pułapki urbanizacji w perspektywie globalnej*, w: *Megamiasta przyszłości – szanse czy zagrożenia rozwoju*, red. J. Kleer, Z. Strzelecki, PAN, Warszawa 2015, s. 111–120.
- Zacher L.W., *Rewolucja naukowo-techniczna*, w: *Encyklopedia Socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.
- Zacher L.W., *Rewolucyjność – w perspektywie nauki i praktyki*, „Dialog Edukacyjny” 2016, nr 3–4, s. 7–11.
- Zacher L.W., *Rozdroża globalizacji. Niektóre aspekty racjonalno-etyczne*, „Dialog Edukacyjny” 2015, nr 3–4 (30–31), s. 9–12.
- Zacher L.W., *Technika – wartości – trwałe rozwój (Refleksja o zmieniających się relacjach, znaczeniach i praktykach społecznych)*, „Transformacje” 2016, nr 1–2, s. 154–171.
- Zacher L.W., *Technika i wartości*, w: *Leksykon socjologii moralności*, red. J. Mariański, Nomos, Kraków 2015, s. 844–849.
- Zacher L.W., *Upraktyczniona wiedza i spragmatyzowana moralność, czyli człowiek w zdegenerowanym otoczeniu współczesnym*, w: *Studia nad Wiedzą. Intelektualiści między powołaniem a apostazją*, t. VIII, red. J. Szymczyk, M. Zemło, A. Jabłoński, KUL, Lublin 2016, s. 29–44.
- Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, red. J. Bednarek, A. Andrzejewska, Difin, Warszawa 2014.
- Zuckerman E., *Rewire – Digital Cosmopolitans in the Age of Connection*, Norton, New York–London 2013.
- Zwrot cyfrowy w humanistyce*, red. A. Radomski, R. Bomba, „E-naukowiec”, Lublin 2013.

* * *

Long-Term Trends in the Development of the Information Society

Abstract

All activities of people and their organizations require a good recognition of reality, its nature and mechanisms of ongoing processes, changes in the surroundings and so on. Trend analysis is a useful analytical tool to this end. Identification and recognition of trends (from micro to mega) is necessary in prospective studies, in elaboration of long-term development strategies and planning. Separation of trends is difficult in the present complex and chaotic reality. In the information era there is more data available, however, there is bigger complexity and diversity of processes of development and social change.

Keywords: trend recognition, futures studies, complexity, diversity, information era